

Сучасні критерії спортивного відбору дітей у футболі

Постановка проблеми. Загальновідомо, що характерною особливістю сучасного спорту є науково обґрунтований пошук талановитих дітей, які здатні проявити природні здібності, подолати великі тренувальні й змагальні навантаження, досягнути вагомих результатів у спорті.

Ми виходимо з того, що досягнення високих спортивних результатів багато в чому залежить від якості спортивного відбору. У зв'язку з цим, одною з актуальних проблем у нашій країні є здійснення відбору обдарованих дітей для занять певним видом спорту та розробка критеріїв, які дозволяють оцінити та дати прогноз потенційним можливостям молодих гравців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки у спортивній науці та практиці проблему спортивного відбору глибоко вивчали М.С. Бриль, Н.Ж. Булгакова, В.П. Волков, В.А. Запорожанов, К.П. Сахновский, В.І. Шапошникова. На нашу думку, особливий інтерес, із теоретичної та практичної точки зору, представляють праці С.В. Голомазова, С.В. Ісакова, В.А. Сальникова, Л.А. Семенова, В.П. Філіна, присвячені пошуку юних талантів у дитячому та юнацькому спорті [2; 3; 6].

Значна кількість робіт вітчизняних і зарубіжних учених присвячена проблемі теорії та методики спортивного відбору та спортивної орієнтації (Б.А. Ашмарин, В.К. Бальсевич, Ю.А. Виноградов, В.П. Губа, Ю.Д. Железняк, М.Я. Набатникова, В.Г. Нікітушкін, Р.М. Рагимов, Е.Ю.Розін, С.В. Хрущев, В.Б. Шварц та ін.). Однак, спеціалісти вважають, що проблема відбору та спортивної орієнтації все ще знаходиться в стадії емпіричного пошуку [1].

Крім того, на сьогоднішній день недостатньо висвітлені сучасні критерії, на основі яких можна було б з певним ступенем упевненості передбачити потенційні можливості молодих спортсменів.

Мета дослідження – здійснити аналіз сучасних критеріїв спортивного відбору дітей у футболі на різних етапах підготовки.

Результати дослідження та їх обговорення. Одна з важливих складових спортивного відбору – розробка адекватних критеріїв, які дозволяють діагностувати особливості обдарованості спортсмена. Прогнозування потенційних досягнень спортсмена може бути здійснено на основі показників, прийнятих у якості критеріїв спортивної придатності до спеціалізації у певному виді спорту [3, с.87-93].

Спортивний відбір юних футболістів здійснюється в чотири етапи:

1. Перший (початковий) етап (7-9 років) – етап первинного відбору.
2. Другий етап (10-12 років) – етап початкової спеціалізації або вторинного відбору.
3. Третій етап (13-16 років) – етап поглибленої спортивної спеціалізації.
4. Четвертий етап (16-18 років) – етап спортивного вдосконалення.

Основним завданням методики спортивного відбору на етапі початкової підготовки є допомогти дитині або учням правильно обрати вид спорту для подальшого спортивного вдосконалення. Одним із основних критеріїв, за яким діти приймаються до груп початкової підготовки ДЮСШ та які визначають спортивні успіхи, є вік початку занять обраним видом спорту [4, с.492-523].

Аналізуючи дані віку початку занять футболом деяких видатних футболістів сучасності, нами було визначено, що оптимальний вік початку занять футболом знаходиться у межах 5-10 років. Проте, більшість спеціалістів футболу схиляються до думки, що найбільше шансів потрапити у великий футбол і вийти на «зірковий» рівень мають діти, які починають займатися футболом у 8-9-річному віці.

Критеріями спортивної орієнтації є рекомендації вчителя фізичної культури, дані медичного обстеження, антропометричні вимірювання та їх оцінка з позицій перспективи.

Вже з першою оцінкою перспективності дітей необхідно опиратись на ті якості та здібності, які обумовлюють успіх у кваліфікованому спорті. Перш за все, треба орієнтуватися на стабільні, мало змінні в ході розвитку фактори. Цим вимогам відповідають морфологічні ознаки.

При відборі звертається увага на зовнішній вигляд учня, його тілобудову та поставу. Перевага надається учням з пропорційною тілобудовою, більш високого росту та середньою масою тіла. Саме з вимірювань тотальних розмірів тіла у поєднанні з візуальною оцінкою зовнішнього вигляду дитини необхідно починати визначення її перспективності.

Після зарахування до ДЮФШ учень проходить медичний огляд. Протягом навчального року передбачається складання контрольних нормативів із загальної та спеціалізованої підготовки (2 рази на рік).

У такому виді спорту, як футбол, вирішальну роль відіграють функціональні можливості аеробної системи енергозабезпечення. Тому, вже на етапі початкового відбору необхідно оцінювати такі показники, як максимальне поглинання кисню (МПК) та життєву ємність легенів (ЖЄЛ).

Аналізуючи показники розвитку дихальної системи у дітей середнього шкільного віку, необхідно зазначити, що особливо помітною є висока лабільність, як функціональна властивість молодого організму. Так, частота дихання швидко змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх впливів.

Важливим компонентом огляду дітей під час відбору для занять спортом є визначення їх біологічного віку. Відомо, що від темпів статевого розвитку залежить різниця у рівні розвитку дітей однакового паспортного віку. Досвід відбору дітей у дитячо-юнацькі спортивні школи свідчить, що дуже часто відбирають дітей з прискореним біологічним розвитком, які в подальшому інколи втрачають перевагу. Більших успіхів на подальших етапах спортивного вдосконалення домагаються діти з нормальним ходом біологічного розвитку [6, с.56].

Істотне значення на початкових етапах відбору має також урахування психічних показників схильності до змагальної діяльності. Основними серед них є прагнення отримувати високі оцінки за виконання завдань, рішучість і наполегливість в ігрових ситуаціях, сміливість у виконанні незнайомих завдань, бажання займатися спортом.

Результати спеціально проведених досліджень, а також узагальнення передового досвіду підготовки юних футболістів дозволяють припустити, що

фізичні аспекти підготовленості гравців знаходять своє специфічне відображення, головним чином, у високій стартовій швидкості, швидкісно-силових можливостях, швидкісній витривалості, загальній і спеціальній спритності. Крім того, важливими в цьому аспекті є певні форми і характер взаємозалежностей даних фізичних якостей футболістів. Такі дані необхідні вже на початкових етапах спортивного відбору у футболі. З цією метою варто проводити дослідження щодо визначення швидкості бігу на коротких і субкоротких дистанціях, часу одиночного руху та реагування на об'єкт, висоти вертикального вистрибування, а також визначити коефіцієнти диференціювання м'язових зусиль юних футболістів 7-9 років [5, с.136].

У процесі початкового відбору бажано застосовувати прості педагогічні тестування для оцінки рухових здібностей дітей. Причому перевагу потрібно віддавати тим тестам, які характеризують рухові здібності, зумовлені вродженими задатками, і особливо тим, які дозволяють оцінити швидкісні якості, координаційні здібності, витривалість при аеробній та анаеробній роботі. Необхідно підкреслити, що показники фізичної працездатності для первинного відбору є малопридатними, оскільки вони більше залежать від тренувальних впливів. Показники розумової та психічної працездатності дітей вивчені досить слабо, проте, вважається, саме ці показники можуть бути досить інформативними для тренерів чи спеціалістів, які проводять первинний спортивний відбір у футболі. Остаточне рішення щодо залучення дитини до занять футболом повинно ґрунтуватися на бажанні дитини та комплексній оцінці за всіма критеріями відбору, а не лише на підставі однієї або двох ознак.

Спортивна практика свідчить про те, що на першому етапі далеко не завжди можна виявити ідеальний тип дітей, що поєднують морфологічні, функціональні та психічні якості, необхідні для подальшої спеціалізації в певному виді спорту. Істотні індивідуальні відмінності в біологічному розвитку початківців значно ускладнюють це завдання. Тому дані, отримані на цьому етапі відбору, слід використовувати як орієнтовні.

Отже, основними критеріями первинного відбору на етапі початкової підготовки є мотивація до занять футболом, вік початку занять футболом, морфологічні ознаки (ріст, маса тіла), стан здоров'я, відповідність паспортного віку, рівень рухових якостей. Саме перший етап відбору та комплектування груп пов'язаний з найближчим прогнозом, бо визначає тих учнів, які успішно оволоділи програмою базового тренування.

На другому етапі відбору виявляються обдаровані в спортивному відношенні діти середнього шкільного віку для комплектування навчально-тренувальних груп та груп спортивного вдосконалення ДЮСШ, СДЮШОР, УОР. Відбір проводиться протягом останнього року навчання в групах початкової підготовки за наступною програмою: оцінка стану здоров'я; виконання контрольних нормативів, розроблених для кожного виду спорту і викладених у програмах для спортивних шкіл; антропометричні вимірювання; виявлення темпів приросту фізичних якостей і спортивних результатів [2, с.58].

У ході другого етапу відбору здійснюється систематичне вивчення кожного учня спортивної школи з метою остаточного визначення його індивідуальної спортивної спеціалізації. Основними методами відбору на даному етапі є антропометричні обстеження, медико-біологічні дослідження, педагогічні спостереження, контрольні випробування (тести), психологічні та соціологічні обстеження. На основі аналізу результатів обстеження остаточно вирішується питання про індивідуальну спортивну орієнтацію учнів.

Антропометричні обстеження дозволяють визначити, на скільки кандидати для зарахування до навчально-тренувальної групи та групи спортивного вдосконалення спортивних шкіл відповідають тому морфотипу, який характерний для видатних представників даного виду спорту. У спортивній практиці виробилися певні уявлення про морфотип спортсменів (ріст, маса тіла, тип тілобудови тощо).

Медико-біологічні дослідження дають оцінку стану здоров'я, фізичному розвитку, фізичної підготовленості, тих, хто займається. У процесі медико-біологічних досліджень особлива увага звертається на тривалість і якість

відновлювальних процесів в організмі дітей після виконання значних тренувальних навантажень. Лікарське обстеження необхідне й для того, щоб у кожному випадку уточнити, в яких лікувально-профілактичних заходах потребують діти та підлітки.

Педагогічні контрольні випробування (тести) дозволяють говорити про наявність необхідних фізичних якостей та здібностей індивіда для успішної спеціалізації в тому чи іншому виді спорту. Серед фізичних якостей та здібностей, що визначають досягнення високих спортивних результатів, існують так звані консервативні, генетично обумовлені якості й здібності, які з великими труднощами піддаються розвитку та вдосконаленню в процесі тренування. Ці фізичні якості та здатності мають важливе прогностичне значення при відборі дітей і підлітків у навчально-тренувальні групи спортивних шкіл. До їх числа слід віднести швидкість, відносну силу, деякі антропометричні показники (будова та пропорції тіла), здатність до максимального споживання кисню, економічність функціонування вегетативних систем організму, деякі психічні особливості особистості спортсмена [6, с.74-86].

У системі відбору контрольні випробування повинні проводитися з таким розрахунком, щоб визначити не стільки те, що вже вміє робити спортсмен, а те, що він зможе зробити надалі, тобто виявити його здатності до вирішення рухових завдань, прояву рухової творчості, умінню управляти своїми рухами. Одноразові контрольні випробування в переважній більшості випадків говорять лише про сьогоденну готовність кандидата виконати запропонований йому набір тестів і дуже мало про його перспективні можливості. А потенційний спортивний результат спортсмена залежить не стільки від вихідного рівня фізичних якостей, скільки від темпів приросту цих якостей в процесі спеціального тренування. Саме темпи приросту свідчать про здатність або нездатність спортсмена до навчання в тому чи іншому виді діяльності.

Психологічні обстеження дозволяють оцінити прояв таких якостей, як активність і наполегливість у спортивній боротьбі, самостійність, цілеспрямованість, спортивну працьовитість, здатність мобілізуватися під час

змагань тощо. Роль психологічних обстежень за спортсменами зростає на третьому й четвертому етапах відбору. Сила, рухливість і врівноваженість нервових процесів є в значній мірі природними властивостями центральної нервової системи людини. Вони дуже важко піддаються вдосконаленню в процесі багаторічного тренування. Особлива увага звертається на прояв у спортсменів самостійності, рішучості, цілеспрямованості, здатності мобілізувати себе на прояв максимальних зусиль у змаганні, реакцію на невдалий виступ у ньому, активність й завзятість у спортивній боротьбі, здатність максимально проявити свої вольові якості на фініші тощо. Враховується також спортивна працьовитість. З метою виявлення вольових якостей спортсмена доцільно давати контрольні завдання, краще в змагальній формі. Показником інтенсивності прояву вольових зусиль спортсмена служить успішне виконання вправ з короткочасною напругою, показником наполегливості тощо. Слід підкреслити необхідність всебічного вивчення та оцінки особистості у процесі тренування, змагання та лабораторних умовах [5, с.154-181].

Соціологічні обстеження виявляють інтереси дітей і підлітків до занять тим чи іншим видом спорту, ефективні засоби і методи формування цих інтересів, форми відповідної роз'яснювальної та агітаційної роботи серед дітей шкільного віку. Остаточне рішення про залучення дітей до занять тим чи іншим видом спорту має ґрунтуватися на комплексній оцінці всіх перерахованих показників.

На третьому етапі відбору з метою пошуку перспективних спортсменів і зарахування їх до центрів олімпійської підготовки, СДЮШОР та УОР проводиться обстеження змагальної діяльності спортсменів з експертною оцінкою та з подальшим їх тестуванням в ході республіканських змагань для молодших юнацьких груп, тобто в тому віці, коли комплектуються групи спортивного вдосконалення.

На четвертому етапі відбору відбір кандидатів здійснюється з урахуванням таких показників, як рівень спеціальної фізичної підготовленості; рівень спортивно-технічної підготовленості (ступінь закріплення техніки виконання

найбільш нестійких елементів при виконанні вправи в екстремальних умовах; ступінь технічної готовності та стійкості спортсмена до чинників в умовах змагальної діяльності), рівень тактичної підготовленості, рівень психічної підготовленості, стан здоров'я [3, с.102-130].

За підсумками змагань, а потім і комплексного обстеження тренерські наради визначають контингент спортсменів, індивідуальні показники яких відповідають вирішенню завдань до олімпійської підготовки.

Незважаючи на те, що накопичено досить багато наукових результатів і великий практичний досвід, основні завдання спортивного відбору в футболі змістовно залишаються невирішеними. Для побудови оптимального управління системою спортивного відбору в футболі необхідно проаналізувати всі екстраполяційні залежності щодо можливості досягнення високих спортивних результатів. Важливим є детальне вивчення змагальної діяльності. Крім того, навчально-тренувальний та змагальний процеси повинні оцінюватися за однаковими показниками та критеріями ефективності.

Таким чином, можна зробити висновок, що спортивний відбір є практично безперервним процесом у спортивній діяльності. Тому, для успішної реалізації багаторічної підготовки футболістів на кожному з етапів спортивного відбору необхідно враховувати цілий комплекс сучасних критеріїв та показників.

Список використаної літератури

1. Бальсевич В.К. Методологические принципы исследований по проблеме отбора и спортивной ориентации / В.К. Бальсевич // Теория и практика физической культуры, 2006. – № 1. – с. 33-31
2. Бриль М. С. Отбор в спортивных играх / М.С. Бриль. – М.: Физкультура и спорт, 1980. – 127 с.
3. Волков В.М., Филин В.П. Спортивный отбор / В.М. Волков, В.П. Филин. – М.: ФиС, 2003. – 176 с.
4. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры / Л.П. Матвеев. – М.: ФиС, 2001. – 542 с.
5. Платонов К.К. Проблема способностей / К.К. Платонов. – М.: Наука, 2002. – 321 с.
6. Шапошникова В.И. Индивидуализация и прогноз в спорте / В.И. Шапошникова. – М.: Физкультура и спорт, 1984. – 158 с.